

14.37

0149

142

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ, ТЕХНІКИ ТА АРХІТЕКТУРИ: ПОСТМОДЕРНИЙ ПРОЕКТ

Вступ
Глава I
Глава II
Глава III
Глава IV
Глава V
Глава VI
Глава VII
Глава VIII
Глава IX
Глава X
Глава XI
Глава XII
Глава XIII
Глава XIV
Глава XV
Глава XVI
Глава XVII
Глава XVIII
Глава XIX
Глава XX
Глава XXI
Глава XXII
Глава XXIII
Глава XXIV
Глава XXV
Глава XXVI
Глава XXVII
Глава XXVIII
Глава XXIX
Глава XXX
Глава XXXI
Глава XXXII
Глава XXXIII
Глава XXXIV
Глава XXXV
Глава XXXVI
Глава XXXVII
Глава XXXVIII
Глава XXXIX
Глава XL
Глава XLI
Глава XLII
Глава XLIII
Глава XLIV
Глава XLV
Глава XLVI
Глава XLVII
Глава XLVIII
Глава XLIX
Глава L
Глава LI
Глава LII
Глава LIII
Глава LIV
Глава LV
Глава LVI
Глава LVII
Глава LVIII
Глава LIX
Глава LX
Глава LXI
Глава LXII
Глава LXIII
Глава LXIV
Глава LXV
Глава LXVI
Глава LXVII
Глава LXVIII
Глава LXIX
Глава LXX
Глава LXXI
Глава LXXII
Глава LXXIII
Глава LXXIV
Глава LXXV
Глава LXXVI
Глава LXXVII
Глава LXXVIII
Глава LXXIX
Глава LXXX
Глава LXXXI
Глава LXXXII
Глава LXXXIII
Глава LXXXIV
Глава LXXXV
Глава LXXXVI
Глава LXXXVII
Глава LXXXVIII
Глава LXXXIX
Глава LXXXX
Глава LXXXXI
Глава LXXXXII
Глава LXXXXIII
Глава LXXXXIV
Глава LXXXXV
Глава LXXXXVI
Глава LXXXXVII
Глава LXXXXVIII
Глава LXXXXIX
Глава LXXXXX
Глава LXXXXXI
Глава LXXXXXII
Глава LXXXXXIII
Глава LXXXXXIV
Глава LXXXXXV
Глава LXXXXXVI
Глава LXXXXXVII
Глава LXXXXXVIII
Глава LXXXXXIX
Глава LXXXXXX
Глава LXXXXXXI
Глава LXXXXXXII
Глава LXXXXXXIII
Глава LXXXXXXIV
Глава LXXXXXXV
Глава LXXXXXXVI
Глава LXXXXXXVII
Глава LXXXXXXVIII
Глава LXXXXXXIX
Глава LXXXXXXX
Глава LXXXXXXI
Глава LXXXXXXII
Глава LXXXXXXIII
Глава LXXXXXXIV
Глава LXXXXXXV
Глава LXXXXXXVI
Глава LXXXXXXVII
Глава LXXXXXXVIII
Глава LXXXXXXIX
Глава LXXXXXXX

11 88 88 106.

поліграф
своєр.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва і архітектури

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ, ТЕХНІКИ ТА АРХІТЕКТУРИ:

ПОСТМОДЕРНИЙ ПРОЕКТ

Колективна монографія

Київ 2002

дення більш реалістичне висвітлення, а постмодерністська постановка нових проблем сучасності стимулює розробку багатомірних уявлень про пріоритети, цінності й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення, дослідження, що розгортаються постмодерністами, мають перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Сочинения в 4-х т. – М., 1976. – Т. 1. – С. 69.
2. Кассирер Е. А. Философская традиция // Pretentaine. – 1996. – № 5. – С. 97.
3. Льюис Ж. Ф. Состояние постмодерна. – СПб., 1998. – С. 43.
4. Льюис Ж. Ф. Состояние постмодерна. – СПб., 1998. – С. 9.
5. Мамфорд К. Диагноз нашего времени. – М., 1994. – С. 288.
6. Мамфорд К. Диагноз нашего времени. – М., 1994. – С. 287.
7. Мамфорд К. Литературная критика и воспоминания. – М., 1995. – С. 390.
8. Мамфорд К. Сочинения в 2-х т. – М., 1990. – Т. 1. – С. 209-210.
9. Риктор П. Философия и Зеркало Природы. – Новосибирск, 1997. – С. 5.
10. Сартр Ж. П. Постмодернизм: экономика, политика, культура. – М. 1998.
11. Сартр Ж. П. Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – С. 427.
12. Sennet L. Esclaves. – Paris, 1992. – P. 10-11.

1.5 РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В СТАНОВЛЕННІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

В сучасну епоху, на зламі тисячоліть земна цивілізація стоїть на світоглядному роздоріжжі. Усталені ідеали, незаперечні істини епохи модерну сьогодні розкладаються через призму духовної кризи, причини якої кореняться не тільки й не виключно в парадоксально це звучить, в грандіозних успіхах науки. В сучасну епоху все очевиднішим стає демонізм науки, вона поступово стає екзистенційною, а як наслідок, розгортає перед людиною розмаїтки негативних явищ. Користуючись досягненнями науки як даністю і тому мало цінуючи її, людина стала заручницею деструктивних сил науки, покликаних до життя її ж власною науково-технічною активністю. Підключаючи звичні для сучасного людського світогляду формально-логічні методи прогнозування, доводячи собі в тому, що біосфера в майбутньому може ввійти в такий стан, в якому широтності вже не буде місця.

Члени Римського клубу прийшли до висновку, що раптове та невідворотне

зменшення чисельності населення можливе вже в межах 2100 року. Можлива альтернатива пов'язана зі стабілізацією зростання капіталу (тобто капітало-вкладення повинні дорівнювати амортизації) й народонаселення, і забезпеченням на цій основі стану динамічної "глобальної рівноваги" як кожного регіону, так і світу загалом. Реальні підстави для розгубленості та тривоги, ~~як і світу загалом~~ глобальної орієнтації, довіри до гранднаративів епохи модерну дійсно існують. Гранднаративи вже не здатні слугувати надійним засобом легітимізації соціальних інституцій, суспільно-політичних практик, законодавств, способів мислення, моральних норм тощо. Втрачається віра в непогрішимість науки. В її природничо-технічні галузі, що є загальновизнаним, так і суспільствознавчі, на що звертають значно меншу увагу.

Так, комплекс досить розвинутих економічних наук фактично дає досить слабкі практичні результати, особливо в порівнянні з досить значними негативними побічними ефектами. Комплекс соціологічних та політологічних наук також не забезпечує однозначного прогресу суспільства, а часто навіть спотворює сприйняття ситуації. За приклад можна взяти соціологію – коли результати анкетування проголошувались істинними і поставали аргументами в наукових дискусіях, – тоді як в дійсності вони показують лише ставлення певної групи людей до когось або до чогось. Ставлення ніколи повністю не співпадає з істиною, а часто буває досить далеким від неї.

Підсумовуючи, можна констатувати, що логічна центрація єврокультури епохи модерну дійсно вичерпала межі своїх можливостей і потребує кардинальних змін. Обговорення даної ситуації ~~проводиться~~ проводиться як представниками конкретних наук, так і представниками філософії вже досить давно. При цьому характерним є те, що моменти тривоги за майбутнє в багатьох працях сягають рівня повного відчаю.

Тотальна критичність та деяка істеричність тону вибрана більшістю постмодерністів за певну ідеологію. Їх об'єднує також радикальний сумнів в можливостях філософії знайти оптимальний вихід з ситуації, що склалася. Але ж, говорячи про "несамовиту агонію філософії" взагалі (Ж. Дерріда), чи заперечуючи позитивну роль філософії епохи "модерну, постмодерністи суперечать самим собі, адже основні ідеї в справі спростування розуму, краху логоцентризму вони взяли саме з філософських концепцій епохи модерну, щоправда, відверто маргінальних концепцій.

Відтак, якщо спробувати пробратись через частокіл понадскладних неологізмів та теоретичних побудов постмодернізму, відвертої скандальності стилю, починає проглядатись, насамперед, ірраціоналістична філософська концепція Ф. Ніцше. Не сучасні представники постмодерну, а саме Ніцше вперше продемонстрував скандальний спосіб філософування, а спростування

розуму, істини зробив одним з головних завдань своєї філософії. На думку Ніцше, основа світобудови – життя – є одвічно нерозумним, безглуздом та безцілним в своєму вічному та безперервному становленні, змінності. Логічну хаотичність світобудови люди, як правило, не помічають і навіть навпаки – навколишній світ здається їм влаштованим розумно, логічно. Але треба визнати, на думку Ніцше, що будівничими та колористами тут виступають самі люди, які протягом тисячоліть дивляться на світ через призму моральних, релігійних, естетичних вимог.

Все це породжує певну раціональну упередженість та нерозуміння того, що "розумно" влаштований світ є результатом множинних заблуджень та фантазій, які поступово виникли в загальному розвитку людства, зрослися між собою і зараз успадковуються нами як накопичений скарб всього минулого, на якому базуються цінності нашої людяності. Наука може проникати в сутність світу, але чи пізнає вона при цьому істину? Навряд, вважає Ніцше, тому що ми тоді пізнаємо, що суть світу рідна гомеричного сміху: оскільки, здавалось, що вона вміщує так багато і навіть все – насправді ж вона порожня, тобто позбавлена значення [1, с.249]. А в своїй праці "По той бік добра та зла" Ніцше висловлюється ще більш категорично: "Те, що істина цінніша за ілюзію – це не більше, ніж моральний забобон. Що спонукає нас взагалі до припущення, що є суттєва протилежність між істинним та хибним? Хіба недостатньо припустити, що існують тільки ступені надуманості... І чому світ, який має до нас деяке відношення, не може бути фікцією?" [2, с.269]*. Тобто істинного світу немає, пізнавати нічого, але люди, які влаштовані раціонально, прагнуть це робити і думають, що їм це вдається. Насправді ж вони тільки опановують речами для біологічного виживання. Для орієнтації в світі вони шукають впорядкованість, системність, постійність, але їх інтерпретації світу є вимислом. Тому всі науки – це міфи, а наукові поняття – фікції. "...Цей результат веде до філософії логічного заперечення світу..." Світ одвічно хибний, життя безглузде.

В повній узгодженості з філософською концепцією Ніцше представники постмодерну твердять про вичерпаність об'єктів філософського дослідження – в онтологічній, гносеологічній соціальній та інших сферах. Підставами для такого твердження, на думку постмодерністів, можна вважати випадки і самодискредитації філософії, особливо в соціальній сфері. Проте ці звинувачення також видаються нам результатом деякої упередженості та нерозуміння. Воно полягає в тому, що спочатку від філософії вимагають неможливого, – наприклад, дати остаточні, абсолютно істинні відповіді на всі питання суспільного буття, – а впевнившись в нездатності філософії виконати

*Примітка. Тут і далі цитати в перекладі автора.

це завдання, звинувачують її в недолугості. Тут досить чітко проглядається обмеженість здорового людського глузду, навіть якщо подібні думки належать інтелектуальній еліті.

Саме в повсякденній суспільній свідомості побутує думка, що засвоєння філософських істин є справою невдячною, – вони або не мають ніякого практичного застосування в суспільному досвіді, або результати цього застосування є негативними, – що, начебто, є ще гіршим. Такий погляд на філософію здається нам дещо спрощеним та поверхневим. Її роль не визначається дилемою, застиглим протиставленням "потрібна – не потрібна" або "правильна – неправильна". Людство приречене на філософію (як і на релігію), ці форми суспільної свідомості перевершують окремі людські бажання та устремління. Але філософія є такою, яким є суспільство, і було б легковажністю вимагати від неї виключно позитивних результатів. Вона не повинна позбавляти людство від бід, адже це неможливо в принципі – їх причини глибинно, одвічно закладені в кожній людині і будуть існувати завжди. Філософські концепції, звичайно, можуть сприяти прогресу та процвітанню, але за однієї умови: мислячій людині (людству) при сприйнятті певної філософської концепції як орієнтира треба ставитись до неї аналітично, а відтак і критично.

Сама філософія вчить, що не буває абсолютно істинних теорій, як і абсолютно хибних. Але цієї вимоги людство практично ніколи не дотримується (так звані "лінощі мислення"), віддаючи перевагу сліпій, абсолютній вірі в привабливу, рекламовану теорію – як в релігію.

Наслідки такого ставлення передбачити нескладно. Проілюструвати дане положення можна соціальною концепцією, того ж Ніцше – оскільки цей аспект його творчої спадщини філософією постмодерну, здається, врахований не був. Маргінальність його філософського бачення людини, скандальність стилю проявляється досить різко навіть в простому, розхожому соціально-філософському кліше: слабкого – штовхни; сильні мають наказувати, слабкі підкорятися; життя є волею до влади; мораль є мораллю слабких, тих, хто мстить життю за власну неповноцінність; немає нічого істинного, все хибне – і все дозволено.

На підтвердження цьому стереотипу ми у творах Ніцше знаходимо: "Що добре?" – Усе, що підвищує в людині почуття влади, почуття переваги, почуття подоланої протидії. Слабкі та невдахи мають загинути: це перше положення нашої любові до людини... Що є шкідливішим від всякого пороку? – Дієве співчуття до всіх невдах та слабаків..." [3, с.633]. Соціальна філософія Ніцше має і деякі "добрі" моменти, але його послідовниками вони не помічались – настільки сильною є негативна енергія його творів. Абсолютизація цієї сторони, перетворення її в потужну духовну зброю і стали основою німецького націонал-соціалізму.

Можна запитати – кому і для чого потрібна така філософія? Це питання є ключовим і вимагає додаткового аналізу. Споконвічно люди плекають мрію про прекрасний, досконалий, справедливий світ. Під цю мрію розроблялись певні філософські концепції ("Утопія" Т. Мора, "золотий вік" Ж.-Ж. Руссо, соціалізм та комунізм К.Маркса і Ф.Енгельса тощо). Розігруючи "спектаклі" за різними філософськими сценаріями, люди, як їм здавалось, прикладали максимум зусиль для досягнення щастя (власного, для держави чи всього суспільства), але результатом завжди був крах. Наступав період пошуку винних, і одне з перших місць серед них, як правило, посідала філософська концепція. Дещо іншу відповідь ми знаходимо у Ніцше, і її не можна залишити поза увагою: "В людині тварюка та творець злиті воедино: в людині є матеріал, обломок, надлишок, глина, болото, безглуздя, хаос; але в людині є і творець, митець, міцність молота, божественний споглядач і сьомий день – чи усвідомлюєте ви цю суперечність? [2, с.346]? Гадаємо, що ці міркування є цілком зрозумілими: людина є істотою, внутрішньо роздвоєною, в ній необхідно співіснують та взаємодіють – тварюка й творець, зле та добре. Ця стійка базисна структура людської психіки є основою, причиною та поясненням того, чому люди в принципі нездатні побудувати суспільство загальної та повної справедливості. "Тварюка" в людині існує як егоїзм, підлість, заздрощі, дурість тощо і, як все існуюче, вона вимагає свого визнання, реалізації. Саме тому людина в принципі нездатна весь час "тримати планку" високоморальної поведінки – їй потрібна періодична релаксація, відпочинок – від добра, справедливості, чесності тощо, – тобто від моралі.

Продовжуючи логіку роздумів Ніцше, варто проаналізувати і діяльність людини як "творця" – інший необхідний бік її сутності. Людина як творець мрії про благо, справедливість, щастя та шукає засоби реалізації цієї мрії. Але Ніцше застерігає, що ці мрії нездійсненні в принципі і звинувачувати тут нікого. Насамперед (окрім зазначеного), щасливий вік є цілковито неможливим, тому що люди прагнуть тільки бажати його, але не хочуть його мати, і кожна окрема людина, коли на її долю припадають щасливі дні, прямо-таки навчаться молитись про неспокій та лихо. Доля людей влаштована таким чином, що вони можуть мати миттєвості щастя, але не щасливі епохи. Проте останні зберігаються в фантазіях людини в вигляді мрії про те, що "знаходиться за горами..." [1, с. 472]. Ці мрії вимагають реалізації (а значить, і базисної філософської концепції, тому що без неї, як без стратегії, ніяке знатне, організоване суспільне дійство є неможливим). Як приклад можна нагадати спробу В.І. Леніна втілити в "життя марксистську теорію наукового комунізму" або ж Гітлера втілити в життя філософську концепцію Ніцше. Однак Ніц-

ще ще в 70-ті роки XIX ст. проводить детальний філософський аналіз теорії соціалізму і попереджує: "Соціалізм є фантастичним молодшим братом майже віджилого деспотизму... Він потребує такої вірогідданської покори всіх громадян в абсолютній державі, яка ще не існувала дотепер..., тому, що він прагне знищити будь-яку державу, йому залишається сподіватися лише на короточасне та випадкове існування за допомогою самого крайнього тероризму. При цьому він вбиває в голови напівосвічених мас, як цвях, слово "справедливість", щоб цілковито позбавити їх розуму та вселити в них добру совість для тієї злої гри, яку вони мають розіграти [1, с.446-477]. Це філософське передбачення могло реально змінити хід історії, якби послідовники вчасно звернули на нього увагу.

Як бачимо, при некритичному ставленні до соціальної теорії втрачаються шанси її постійного вдосконалення, а відтак і практичного втілення людиною з роздвоєною психікою /тварюка||творець/ веде до неминучого краху соціального експерименту. Все зазначене є типовим, тому цілком відноситься і до соціальної філософії Ніцше. В ній також поєднуються геніальний аналіз та ідеологічні заблудження. Тобто вона розрахована на мислячих людей.

Уявлення представників постмодерну про вичерпність об'єктів філософських досліджень в онтологічній та гносеологічній сферах також видається нам обґрунтованим лише частково. Аргументація базується на наявності паралогічних ситуацій, сам факт існування яких можна визнати (з деякими обмовками), як і їх повсюдність, поширеність не тільки в науці, а й в мистецтві, політиці, праві – словом, у культурі як цілому (звідси стає зрозумілим і символ Освенциму).

В паралогічних ситуаціях в епіцентрі наукового дослідження опиняються несумірності, ситуації з непевною інформацією, паралоокси тощо. Тут загострюється потреба у такій формі раціональності, носії якої володіють здатністю загостреної чутливості до відмінностей, здатністю толерантності до несумірного, до гетерогенного, до іншодумства, до "іншого". Вільна гра наукової раціональності, яка тільки і є можливою при паралогії, начебто суперечить потребі філософії до систематизації, раціоналізації дійсності, до застиглих протиставлень типу "суб'єкт – об'єкт", "руйнація – творіння" тощо. На думку представників постмодерну, все це якраз і стало однією з головних причин краху гранднаративів епохи модерну.

Однак, думається, що такі претензії до філософії є дещо упередженими. Усталені протиставлення та пристрасть до систематизації, притаманні не окремо взятій філософії, а насамперед є атрибутивними характеристиками повсякденної людської свідомості, так званого "здорового людського глуз-

ду". Загальновизнано, що він може орієнтувати людину адекватно ситуації лише в досить вузьких рамках повсякденності, а його постійне прагнення все спростити і поверхнево впорядкувати є однією з головних причин (якщо не головною) періодичних духовних криз в суспільстві. Завданням філософського аналізу є, навпаки, показ відносності, тимчасовості будь-яких схематичних побудов (хоча цьому завданню філософія не завжди слідує), постійний вихід за застигли межі здорового людського глузду, децю скандальний (за висловом А. Камю) спосіб вираження своїх ідей, який якраз і сприяє відносно спокійному, без елементів тривоги виходу з періодичних духовних криз, періодів зміни гранднративів.

Паралогічні ситуації в науці стають особливо помітними в наш час, коли протидія та деяка "нєвловимість" об'єкта дослідження досягають великих значень, а протиборство між вченими набуває рис безкомпромісності, антагонізму. Але, як нам здається, паралогічних ситуацій, які не мають свого розв'язання, не може бути в принципі. Тому робити категоричний висновок про принципову неможливість знаходження метaparadигми було б, на нашу думку, завчасним. Метaparadигма завжди – рано чи пізно, більш або менш адекватна об'єкту дослідження – знаходиться. Звичайно, вона належить до сфери істин приблизних, відносних, а одне з головних її завдань – вписатися в "прокрустово ложе" повсякденної свідомості, здорового людського глузду, де і відбувається, врешті решт, впорядкування, систематизація, побудова застиглих протиставлень – і неминуче спотворення істини. Побудова таких протиставлень може бути як справою філософії, так і науки, які в даному випадку слугують інструментом повсякденної свідомості пересічного громадянина, приносячи таким способом йому на якийсь час душевну гармонію.

Підсумовуючи все сказане раніше, можна стверджувати, що елітна раціональна філософія (а не та, яка слугує здоровому людському глузду) здатна не тільки приймати рівноправну участь у вільній грі наукової раціональності при дослідженні воістину невичерпних об'єктів онтологічної сфери, а й відігравати в цьому дослідженні провідну роль – шукаючи і проміжні парадигми, "гасячи" парадокси науки тощо. Філософія допомагає науці переводити реальність з "нерозумного" стану в "розумний", тобто такий, який можна мислити (але відчутти або уявити – не завжди). Проілюструємо сказане вище прикладом сучасного співробітництва раціональної філософії та астрономії, зокрема, космології. Більшість освічених людей вважає, що Всесвіт матеріальний, безкінечний в просторі та вічний в часі, заповнений матеріальними об'єктами, розміщеними в космічному вакуумі. Всі ці знання адекватно сприймаються здоровим людським глуздом, але всі вони хибні (крім постулату про матеріальність). Як свідчить сучасна фізика, яка керується раціональною фі-

лософією, Всесвіт має початок, він виник приблизно 15 млрд. років тому зі стану сингулярності (об'єкт з безкінечно великою щільністю та гравітацією і точковими розмірами). В початковий момент Всесвіт був стиснутий в клубочок, в мільярди разів менший за головку шпильки! Відомі закони фізики в сингулярності не працюють, а виразити дане явище в поняттях здорового людського глузду просто неможливо. Категорії простору та часу втрачають сенс.

Філософія та фізика припускають, що роль базової форми матерії грає вакуум. В повсякденній людській свідомості прийнято вважати, що вакуум — це порожнеча, відсутність будь-яких матеріальних часток, але філософія вчить, що порожнечі не існує в принципі, матерія є всім і є носієм всіх інших властивостей.

З початком стрімкого розширення Всесвіту виникають час та простір (ці категорії насамперед є філософськими). На ранніх стадіях еволюції Всесвіту простір-час був десятивимірним, але дотепер шість вимірів зникли, залишились 3-вимірний простір та одновимірний час. Серйозним підтвердженням концепції кінцевого Всесвіту є реліктове випромінювання. Але, будучи кінцевим, наш Всесвіт безмежний. Це черговий абсурд для здорового людського глузду, тому що уявити це наочно практично неможливо. Скористаємось все-таки приблизною аналогією: якщо реальний простір не евклідовий, а замкнутий, можна уявити його собі як деяку сферу, проте — чотиривимірну, яка не піддається наочному уявленню. Об'єм та поверхня такого простору, зрозуміло, мають бути кінцевими. Але, якщо летіти в такому просторі в одному напрямку, то неминучим буде повернення в вихідну точку. Так само як муха, яка повзе по поверхні кулі, ніде не знайде межі. В цьому сенсі і поверхня будь-якої кулі безмежна, хоча і кінцева. Тобто безмежність та безкінечність є нетотожними поняттями.

З теорії відносності постає ще один "скандал для розсудку" — єдиний час, як і єдиний простір у Всесвіті відсутні. Пояснюється це різною швидкістю протікання матеріальних процесів в різних системах. Тому події, які є одночасними в одній системі, можуть бути неодночасними по відношенню до системи, яка рухається відносно першої. Проте кожна відносно менша матеріальна система існує та рухається в просторі та часі більшої системи, і між ними існує двосторонній зв'язок.

Різні швидкості протікання процесів приводять нас до ще одного "дивного" висновку — ми можемо безпосередньо сприймати минуле. Наприклад, ми зараз сприймаємо світло від далеких галактик, випущене багато мільйонів років тому назад. Напевно, деякі з цих зірок вже змінились чи не існують зовсім. В одному, поки що, ми можемо бути впевнені, — від систем майбутнього ніяка інформація неможлива, оскільки вони реально ще не існують. Хоча, на

відміну від природознавства філософія вже не така категорична в твердженні про незворотність часу (і цим вона виконує свою роль пошуку метапарадигми). Так, І.Р.Пригожий стверджує, що час на рівні фундаментальних законів природи є зворотнім, а побутуюча думка про його незворотність ґрунтується на "пережитках" ньютонівської наукової картини світу, недосконалості пізнавальних засобів та суб'єктивній упередженості. З цього випливає інше питання: чи є простір і час єдиними формами буття матерії, чи вона існує і в інших вимірах?

І справжній "скандал для розсудку" – раціональна філософія допускає принципову можливість існування антисвіту або "тіньового світу", а відтак орієнтує на його пошуки дослідницьке природознавство. Найновіша теорія суперструн і поки що віртуальні тахіони вже не тільки не спростовують істинність цього твердження, але й надають можливість пояснення відкритого астрономами факту, що галактики та їх скупчення вміщують величезну масу невидимої речовини, яка в десятки разів перевищує масу самих галактик [5, с.247].

Цей факт, на нашу думку, розкриває ситуацію в науці, близьку до паралогічної, а пошук метапарадигми філософією та фізикою здійснюється на шляхах, близьких до повсякденної людської свідомості. Помітною тут є і "вільна гра раціональності", творчість та свобода – поскільки цей пошук фактично не детермінується наявною системою традиційного знання. Проте свободний вибір нової теорії ніколи не буває абсолютно довільним. Він завжди визначається об'єктивними факторами, які, щоправда, мають специфічний характер – їх буття є майбутнім буттям, буттям можливостей. При переході до теперішнього поступово звикають до нових теорій, вміщують їх в рамки здорового глузду, і вони втрачають статус парадоксальності та несумірності.

Враховуючи це, думається, можна дійти висновку, що філософія не лише має право брати участь в аналізі ситуації епохи постмодерну, а навіть більше – без участі філософії такий аналіз є неможливим в принципі. Лише філософія, яка виступає накопиченням і гранично узагальненням духовним досвідом людства, може проаналізувати та підсумувати основні духовні результати кожної даної епохи та поставати провідницею нової історичної перспективи. Це дозволяє їй судити про теперішнє; з одного боку, на основі відрефлексованого досвіду минулих поколінь, а з другого – з точки зору майбутнього. Як форма теоретичної думки філософія володіє могутніми конструктивними можливостями творчого формування принципово нових ідей, світоглядних ідеалів. Тільки вона здатна мислено "програвати" різні варіанти світосприйняття ("можливі світи"), начебто заготовляючи пробні системи світогляду та майбутнього, яке ніколи не буває цілком зрозумілим для теперішнього покоління.

Якщо філософськи аналізувати духовну ситуацію епохи постмодерну, то навряд чи можна категорично ставити питання про її абсолютну новизну та неповторність. "Селекція" світоглядного досвіду минулих поколінь, – того досвіду, з якого потрібно брати уроки на майбутнє, – показує певну закономірність, необхідність даного процесу. Людство вже переживало в своїй історії добу примітивного антропоцентризму, геоцентризму, мистецтвозентризму і, нарешті, раціоцентризму – так звану епоху модерну. Перехідні періоди між цими епохами, думається, також були психологічно непростими, сиріймалися есхатологічно. Це є нормальним історичним процесом – людство "перебирає" різні варіанти світосприйняття, причому всі ці варіанти є історично виправданими та більш-менш рівноцінними.

На сучасному етапі зміни світоглядних орієнтирів ситуація, злється, повторюється. Ідеологами постмодерну проголошується "виникнення постмодерністської культури філософування про світ, людину, її майбутню долю у Всесвіті. Головна особливість цієї нової культури філософування – стурбованість становищем особистості в інформаційному суспільстві, яке неперервно удосконалює індустрію комп'ютерних і спіритуальних засобів, ідейного, інтелектуального, світоглядного оволодіння людиною" [6, с.50]. Ідеологи постмодерну пропонують і вихід із сучасної духовної кризи: поскільки в минулому всі центрично сформовані типи світогляду закінчувались неминучим крахом, світогляд постмодерну повинен формуватись на платформі філософії "децентризмів", індетермінізму, в середовищі вільного становлення [6, с.52-53], що логічно приведе до кінця грандиозативів. Думається, що практичне втілення даної установки навряд чи є можливим, і справа тут не в центризмах, і не в децентризмах. Як показує філософський аналіз, в історії виникнення та розвитку людства був, є і має бути в майбутньому тільки один центризм – антропоцентризм, а всі інші центризми є похідними від нього. Причинами періодичних духовних криз, думається, є постійне спотворення цього центризму дискурсом влади – національною ідеєю, політичним тоталітаризмом, тео-, логоцентризмом тощо. Тобто постійно відбувається зміщення пріоритетів – з мети (антропос) на засоби. Деконструкція тут можлива і навіть необхідна, але її успіхи можуть бути, на нашу думку, лише тимчасовими. Як показує соціальний досвід, повсякдення людська свідомість атрибутивно схильна саме до центризмів, а це означає, що ідея представників постмодерну про індетерміністичне середовище вільного становлення не верифікується. Проте ідея антропоцентризму як наскрізної метарадики суспільства зовсім не виключає наявності – в певних межах і на певний час – будь-яких "похідних" центризмів, – і навіть допускає їх вільну гру, свободу вираження. Межі свободи тут визначаються можливістю керованості цими центризмами з боку антропоса.

Ця думка стосується і раціоцентризму, демонізм якого ми переживасмо саме зараз. Постмодерністське світорозуміння справедливо припускає, що істини науки чи релігії не варті того, щоб в ім'я їхнього торжества особистість жертвувала своєю свободою, гідністю, життям. Наприклад, головне полягає не в тому, відповідає чи не відповідає геліоцентризм реальності, а в забезпеченні таких соціокультурних умов, за яких особистість, котра вірить в геліоцентризм, може відкрито сказати про це. З цього погляду, принципове значення мають можливість і здатність особистості вільно говорити з іншими про те, що їй здається істинним, а не тільки про те, що фактично є таким.

Антропоцентризм припускає певний пріоритет і будь-якого іншого компоненту світогляду – наприклад, мистецтва. Мабуть, в чомусь правий був Ніцше, коли говорив: "Мистецтво і нічого, крім мистецтва. Мистецтво нам дається, щоб не вмерти від істини" [7, с.287]. І дійсно, якою нікчемною відчуває себе людина при спробі досягнути розумом, наприклад, таку наукову істину як явище сингулярності. Якщо в подібних випадках їй захочеться відступитися від істини і отримати абсурдну (тобто раціонально не обгрунтовану) радість від витворів мистецтва, суспільство має прийняти такий вибір як рівноцінний їй.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ницше Ф.* Человеческое, слишком человеческое /Соч. в 2-х т.: Т.1.– М.: Мысль, 1990.
2. *Ницше Ф.* По ту сторону добра и зла / Соч. в 2-х т.: Т. 2.– М.: Мысль, 1990.
3. *Ницше Ф.* Антихрист. Проклятие христианству /Соч. в 2-х т.: Т.II.– М.: Мысль, 1990
4. *Ницше Ф.* К генеологии морали /Соч. в 2-х т.: – Т.II.– М.: Мысль, 1990.
5. *Грушевицкая Т.Г., Садохин А.П.* Концепции современного естествознания. – М.: "Высшая школа", 1998.
6. *Дук'янець В.С., Соболев О.М.* Філософський постмодерн. – Київ.: Абрис, 1998.
7. *Сумерки богов.* – М.: Политиздат, 1990.